

Universiteit
Leiden

The Netherlands

Review A. Maddison, 'Phases of Capitalist Development' (New York, NY 1982)

Kloosterman, Robert

Citation

Kloosterman, R. (1984). Review A. Maddison, 'Phases of Capitalist Development' (New York, NY 1982). *Leidschrift : Arbeid*, 1(September), 105-110. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/72835>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/72835>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Na de eerste oliecrisis in 1973 werden de Westerse economieën gekonfronteerd met een economische inzinking van, naar na-oorlogse maatstaven, ongekende omvang. De economische groei zakte ineen en de werkloosheid kreeg in veel landen, vooral ook in Nederland, een massaal karakter. Deze actuele economische problematiek vormt inmiddels het onderwerp van menige economische publikatie. Vaak gaat het dan om sterk modelmatige, korte termijn analyses van het economisch wedervaren van afzonderlijke landen. De Brit Maddison, hoogleraar economie te Groningen, verkiest een geheel andere weg om deze opvallende breuk in de economische ontwikkeling te onderzoeken. In plaats van de zojuist geschetste aanpak tracht hij de huidige economische situatie te analyseren door deze te plaatsen in het perspectief van economische groei op de lange termijn in een aantal landen, de zgn. , "advanced capitalist countries" (West-Europa, Japan, Canada en de V.S.). Die keuze voor een expliciete historische aanpak maakt Maddison -net als zijn, meer illustere, vakgenoten Adam Smith, Marx en Schumpeter- tot een voor historici buitengewoon interessant econoom.

In Phases of Capitalist Development staat het tijdperk van het kapitalisme ofwel "capitalist epoch" centraal. Dit tijdperk, dat volgens Maddison omstreeks 1820 begon en tot op de dag van vandaag voortduurt, onderscheidt zich van voorgaande tijdperken door een enorme versnelling in het tempo van de technische vooruitgang. Deze versnelling maakte vervolgens een sterke toeneming van de investering in vast kapitaal noodzakelijk waardoor het tempo van de economische groei na 1820 een veelvoud kon bedragen van dat in de voorafgaande perioden. Alvorens Maddison de interne dynamiek van dit kapitalistische tijdperk bloot legt, wordt eerst het probleem van de economische groei voor 1820 in vogelvlucht bekeken. In navolging van de vooral onder ekonomen in Duitsland in de 19e eeuw opgang makende Historische School, konstrueert Maddison hiertoe in zijn eerste hoofdstuk een eigen Stufentheorie: een fase gewijze indeling van de geschiedenis in een gering aantal perioden, waarbij elke periode geacht wordt een afzonderlijke fase in de economische ontwikkeling te vertegenwoordigen. Behalve het kapitalistische tijdperk onderscheidt Maddison nog een vijftal andere fasen, te weten: het pre-agrarische tijdperk, het agrarische tijdperk, het tijdperk van het antieke imperialisme, het tijdperk van "advancing agrarianism" en direkt voorafgaand aan het kapitalistische tijdperk het tijdperk van het handelskapitalisme. Ieder tijdperk wordt gekenmerkt door een geheel eigen wijze van benutten van de produktiefakto-

toren natuur, arbeid en kapitaal. Dit schema beoogt slechts een zeer grove indeling te geven, zowel overlappingen als het overslaan van een fase is mogelijk.

Pas in de fase van "advancing agrarianism" (voor West-Europa ruwweg gedateerd van 1500 tot 1700) ontwaart Maddison een stijging van de produktie per hoofd van de bevolking. Deze stijging is dan nog wel zeer gering, slechts 0,1% per hoofd van de bevolking per jaar, als gevolg van de dan nog zeer traag voortschrijdende technische ontwikkeling, maar economische groei treedt toch al op. Met deze visie van een zeer geringe economische groei in Europa in de 16e en 17e eeuw zet Maddison zich expliciet af tegen historici als Abel en Le Roy Ladurie die Europa dan nog gevangen zien zitten in een Malthusiaanse situatie van een snel groeiende bevolking en achterblijvende bestaansmiddelen. Volgens Maddison onderschatten zij de toenmalige technische vooruitgang en hebben zij onvoldoende oog voor het feit dat de groei van de bevolking in Europa dan al beneden het biologisch mogelijke lag.

In de daarop volgende periode van het handelskapitalisme, 1700-1820, is er al sprake van een verdubbeling van de economische groei per hoofd van de bevolking, van 0,1% per jaar naar 0,2%, althans in de leidende handelsnaties als Nederland en Groot-Brittannië. Hoewel een deel van deze groei moet worden toegeschreven aan vormen van plunder, ten opzichte van Europese handelspartners met behulp van merkantilistische instrumenten of ten opzichte van Derde Wereld gebieden door middel van een koloniale politiek, is toch de technische vooruitgang de voornaamste faktor voor economische groei op lange termijn. Technische vooruitgang leidt tot economische groei doordat de bestaande kapitaalgoederenvoorraad via investeringen steeds met een nieuwe, produktievere jaargang wordt aangevuld. De kapitaalgoederenvoorraad kan dus worden gezien als opeenstapeling van lagen, waarbij de produktiviteit van een laag toeneemt naarmate het resultaat is van meer recent gedane investeringen. Nauw met deze opvatting hangt samen het onderscheid tussen de gemiddelde produktiviteit (nl. die geldt voor de gehele kapitaalgoederenvoorraad) en de zgn. "best practice produktiviteit" (de produktiviteit van uitsluitend de nieuwste laag kapitaalgoederen). Een voortvloeiende uit dit onderscheid is de door Maddison gehanteerde dichotomie van "lead-countries" en "follower-countries": in de eerst genoemde vindt de technische vooruitgang plaats en benadert de gemiddelde produktiviteit de "best-practice produktiviteit" het best, terwijl in de tweede groep men steeds een stap achter ligt en er dientengevolge een bredere kloof tussen de twee soorten produktiviteit kent.

In het tweede hoofdstuk wordt het verschijnsel "lead country" nader on-

derzocht. In een groot deel van de periode van het handelskapitalisme is Nederland de leidende natie met de hoogste produktiviteit per hoofd van de bevolking. Omstreeks 1780 wordt deze rol overgenomen door Groot-Brittannië, die deze aan het einde van de 19e eeuw moet afstaan aan de V.S. Over het hoe en waarom juist deze drie landen het leiderschap toevalt, blijft Maddison vaag: "Forces animating growth in the lead are more mysterious and autonomous than in follower countries" (p.29). In het geval van Nederland en Groot-Brittannië zouden vooral de voor technische vooruitgang gunstige politiek-institutionele sfeer, de geografische ligging en de merkantilistische politiek waardoor het handelsmonopolie kon worden verkregen, verantwoordelijk zijn geweest voor de voorsprong in economische groei. Het verloren gaan van de Nederlandse handelsmonopolies onder druk van de Britse konkurrent heeft dan uiteindelijk in de 18e eeuw het Nederlandse lot bezegeld. Groot-Brittannië, op haar beurt, werd omstreeks 1890 door de Verenigde Staten gepasseerd omdat deze laatste natie kon beschikken over een enorme, expanderende markt en tevens overvloedig begiftigd was met grondstoffen.

Opvallend hierbij is dat zowel voor Nederland als voor Groot-Brittannië als bijkomende reden voor het verlies van de leiderspositie wordt aangevoerd dat de steeds belangrijker wordende financiële kringen, vanwege hun buitenlandse belangen, de betrokken munt op een (te) hoog peil weten te krijgen, waardoor de industriële belangen (exportprijzen) in het gedrang komen.

Deze lijn wordt echter niet doorgetrokken naar de situatie van de V.S. in de jaren tachtig (van deze eeuw) waar eveneens een sterke dollar de bankierskringen bevoordeelt en de export afknijpt, terwijl Maddison hier wel de verwachting uitspreekt dat het technologische leiderschap van de V.S. binnen afzienbare tijd zal overgaan op een kollektief landen, nl. Duitsland, Frankrijk, België en Nederland. Deze verwachting is dan gebaseerd op het feit dat na W.O. II het verschil in produktiviteit tussen genoemde landen en de V.S. vrijwel tot nul is gereduceerd. Ten tijde van het Britse leiderschap vindt de overgang naar het capitalist epoch plaats. Van een luttel 0,2% per hoofd per jaar gaat de economische groei naar 1,6%. Aan de hand van de makro-economische groeicijfers voor de zestien landen komt Maddison tot een geheel ander oordeel dan Rostow: waar Rostow een grote spreiding in de tijd ten aanzien van de "take-off" van de verschillende landen ziet, konstateert Maddison juist een vrijwel synchroon verloop in de tijd van de groeispromg.

Deze opmerkelijke trendbreuk in de economische groei is volgens Maddison vooral het gevolg van een versnelling in de technische vooruitgang die

gestalte kreeg in de uitbouw en vernieuwing van de kapitaalgoederen-voorraad. Uit de gegevens van Maddison blijkt ook een nauw verband tussen de ontwikkeling van de kapitaalgoederen-voorraad per persoon en het verloop van de produktie per persoon.

Aan andere aanbodsfactoren als natuurlijke hulpbronnen, arbeidsaanbod, en schaalvoordelen kent de auteur veel minder belang toe bij het verklaren van de economische expansie in het kapitalistisch tijdperk.

Net als voor hem Kondratieff, Schumpeter en ten onzent J.J. van Duijn is het verloop van de economische groei in het "capitalist epoch" volgens Maddison diskontinu. Maar in tegenstelling tot dit drietal is er bij Maddison geen sprake van "rhythmic swings" of lange golven. De wisseling van de verschillende tijdvakken is het gevolg van exogene min of meer toevallige verstoringen in het politiek-institutionele kader. Een voorbeeld van zo'n dergelijke ad hoc systeemshock is de Eerste Wereldoorlog.

Aan de hand van een aantal indicatoren onderscheidt Maddison vier fasen: I: 1820-1913; II: 1913-1950; III: 1950-1973 en tenslotte IV: vanaf 1973. Wat betreft de prestaties op het gebied van de economische groei is de ranglijst als volgt (van hoge naar lage economische groei): III, IV, I, II.

Waardoor is deze variatie in de economische groei te verklaren? Opnieuw verwijst Maddison naar het groeitempo van de kapitaalgoederen-voorraad die, en hier betoont Maddison zich een Keynesiaan, onder invloed van een fluktuerende vraag wijzigingen ondergaat. De vraagfluctuaties op hun beurt kunnen dan weer grotendeels worden herleid op de mate van bloei van de wereldhandel en ook (vooral in fase III) op het optreden van overheden.

De periode na 1973 wordt door Maddison dus als een afzonderlijke fase binnen het kapitalistische tijdperk beschouwd. Tegen de achtergrond van de groeicijfers van het gehele kapitalistische tijdperk is de daling van de economische groei na 1973 allerminst dramatisch te noemen, maar in vergelijking met de daaraan voorafgaande periode 1950-1973 (door Maddison prozaïsch "Golden Age" betiteld) steekt het enigszins schril af.

In de laatste twee hoofdstukken, 5 en 6, van Phases of Capitalist Development tracht Maddison de vragen te beantwoorden waarom de groei van de produktiviteit in fase III zo hoog lag en tevens waarom na 1973 hierin zo'n duidelijke vertraging optrad.

Voor een deel moet de snelle expansie na de Tweede Wereldoorlog worden toegeschreven aan factoren die niet zonder meer herhaalbaar zijn.

Hier wordt dan bedoeld op de positieve effecten van liberalisatie van de wereldhandel en op de gunstige invloed op de produktiviteit van het overhevelen van "under-employed labour" in de landbouw naar industrie- en dienstensektor. Zijn deze twee processen voltooid, dan is hiermee ook de bijdrage aan de economische groei ten einde.

Dat uitgewerkt raken van een faktor geldt eveneens voor de achterstand op het gebied van de technologie die de Europese landen, de followers, ten opzichte van de V.S. hadden. Na de Tweede Wereldoorlog hebben West-Europa en Japan kans gezien om het gat te dichten. Doordat ook zij nu dichterbij de "frontier" van de techniek zijn geraakt, zal de stijging van de produktiviteit afnemen.

In de verklaring van de extreem snelle produktiviteitsstijging in de periode 1950-1973 ligt dus al een groot deel van de verklaring voor de latere vertraging besloten.

Er zijn naar de mening van Maddison echter nog enkele bijkomende redenen. Ten eerste is er het restriktieve beleid dat de diverse overheden hebben gevolgd. In plaats van volledige werkgelegenheid werd na 1973 in toenemende mate gekozen voor stabiele prijzen met als gevolg een inzaken van de vraag. Dit heeft de investeringen doen teruglopen, zodat de kapitaalgoederenvoorraad slechts in geringe mate toenam.

Vervolgens waren er de OPEC-prijsverhogingen, die zowel een deel van de koopkracht deden weglekken als ook een dislokatie in de produktie bewerkstelligden. Ook de verschillende milieubepalingen hebben na 1973 de groei gedrukt.

Met Phases of Capitalist Development beschikken we over een uitstekende analyse van het proces van economische groei vanaf 1800. Net als Schumpeter legt Maddison terecht het zwaartepunt van de verklaring bij de ontwikkeling van de techniek en weet deze dankzij het concept van de kapitaalgoederenvoorraad als een kumulatie van steeds produktiever wordende lagen ook konkreet in zijn onderzoek in te passen. Maddison is zelf echter niet op zoek naar een verklaring van die ontwikkeling in de techniek. Bezwaarlijk is dit niet. Problematisch is het onderscheid tussen "lead-" en "follower countries". Nog afgezien van het feit, dat de verklaringen voor het geraken tot een economisch leiderschap weinig onderbouwd zijn, is het zeer de vraag of een komplette volkshuishouding wel de meest geschikte afbakening vormt voor het volgen van de technische vooruitgang. Om een recent voorbeeld aan te halen: in de V.S. ligt de produktiviteit in de auto-industrie ver beneden de Europese en de Japanse, maar men kan gezien de enorme voorsprong van de V.S. op het

gebied van informatie-technologie, toch moeilijk beweren dat technologisch leiderschap buiten de V.S. is komen te liggen. Een sectoraal beeld kan hier de nodige nuancering brengen.

Ook op andere detailpunten, zoals bijvoorbeeld bij de bespreking van de mogelijkheden van een Keynesiaans expansief beleid na 1973, valt kritiek uit te oefenen. Dit doet evenwel niets af aan de kwaliteit en ideeënrijkdom van Phases of Capitalist Development en is hiermee een must voor iedereen, die zich voor de dynamiek van het kapitalisme interesseert.

Opvallend is overigens nog dat net als in het geval Wallerstein, een socioloog van huis uit, opnieuw een relatieve outsider zich waagt aan een grootschalige historische synthese. Verliezen historici zich misschien teveel in al maar meer gedetailleerde studies?

Robert Kloosterman

Marjolein Morée en Marjan Schwegman, VROUWENARBEID IN NEDERLAND 1870-1940, Rijswijk 1981.

Hoewel dit boek alweer drie jaar geleden is uitgekomen, verdient het om nog eens onder de aandacht te worden gebracht, vooral omdat er daarna op dit terrein niets nieuws meer op de markt is verschenen. Zoals de schrijfsters zelf in hun voorwoord zeggen poogt het de verschillende deelonderzoeken van de afgelopen tien jaren met elkaar in verband te brengen en voor een breder publiek toegankelijk te maken.

In hun voorwoord schrijven Morée en Schwegman verder zich bewust tot enkele grote lijnen beperkt te hebben. Niet alleen omdat het beschikbare materiaal nog onvoldoende is voor een volledig overzicht, maar ook omdat zij veel ruimte wilden geven aan foto's en - in de vorm van interviewfragmenten - verhalen van de vrouwen zelf. Zij kozen voor die beroepen en werkzaamheden die door grote groepen vrouwen werden uitgeoefend.

Bovendien wensten zij het accent niet op kwantitatieve gegevens te leggen; enerzijds omdat die met betrekking tot vrouwen onvolledig en moeilijk te achterhalen zijn en daarnaast menen zij dat het belangrijker is om verklaringen te zoeken voor bepaalde vragen. Zoals waarom mannen en vrouwen vroeger (en vaak nu) zo heel verschillend werk deden; waarom sommige beroepen als "typisch vrouwelijk" werden beschouwd en vrouwen per definitie van bepaalde werkzaamheden zijn uitgesloten; of minder kregen betaald terwijl zij toch dezelfde arbeidsprestaties als mannen leverden. Tenslotte lag het in de bedoe-